

JOAN TARTAS

# ‘ONTSA HILTZEKO BIDEA’

*Apez neurotikoak pistolarekin eskribatua*

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Joan Tartas (Sohüta, 1610 - heriotza data ezezaguna) ez da gure letren historiako idazle famatuenerarik eta, hala ere, ediren dugu gauza onik “pieza mendre” honetan, zeinaren titulua, onar dezagun hasieratik, ez den segur aski mundu honetan paraturiko izenburuen artean komertzialena. Haren sujetak ere ez gaitu alegantziaz eta bozkarioz gainezkatuko –Tartasek, azken finean, liburu osoa iragaten baitu oroitaraziz hilko garela, eta pentsamendu horren arabera obratuz, eta ez beste inola, garela salbatuko-. Hori gutxi ez eta, Axularren aldean, Tartasen idazkera ere ez da hain distirant. Baina dugun medaila beste alderat itzuli. Dugun adierazi, eta tinko bai tinko baieztatu, aurretik esandako guztien despit, ohoratu beharreko liburu delako *Ontsa hiltzeko bidea* (1666): gaur egungo joera askoren aurrekari, tarteka

fantastiko, aldian behin filosofiko-existentzialista, plazenki irakurtzen diren istorioz mukurua, sorpresa-kutxa bat duzu, liburu debot baten pean desgisaturik.

Eta mintza gaitezen, beste deus baino lehen, Tartas autoreaz, haren subjektibotasun net modernoaz, zeina kausitzen baitugu klarki liburu honetan adierazten dituen zalantza ugarietan, hain begi-bistakoak ezen, hiru mende eta erdi geroagoko idazle neurotikoaren antzeko bihurtzen baitu etenik gabeko ezbaian ibili behar horrek. Hasi eta berehala gonbidatzen du irakurlea liburuaz uztera –“Ene tribaillu aphürrak eztü meritatzen zük phena har dezazun haren irakhurtzeko”-, zenbaitetan bere burua zigorkatzeko puntuan dakusagu –“... errazü mündü orori, afrontür bat nizala gizagaixto bat nizala, aphez gaixto bat nizala eta ene librütto honen, eta nik merexi dügüla sü handi

batetan bizirik erra gitian”-, beste batzuetan txapa handiegia eskribatu ez ote duen hasten zaizu duda-mudan –“Neure adiskidia kapitülü hau luzezko izan da”-, eta kasik amaieraraino ez da segur esku artean duen proiektuaz –“... beldür niz enuiatü ere bazirela, ene sobera lüza izanez, süjet triste baten gaiñian”-.

Auto-boikot horien despit finitu zuen obra hau, beraz, Arüeko erreto-reak. Hasi berriz, amets bati jarraiki hasi zuen: “Neure adeskidia, igaren üdan egün batez nangoela zühaintze baten itzalbian neure orenen erraiten ninzala, loak hartürrik, egin dütt neure loan aments handi bat eta misterios bat, idüritzen zautan neure amentsian, ikhusten niala gizon eta emazte tropela bat goiti zelürat igaiten, eta bertze tropela bat oraino handiagorik beheiti ifernürat joaiten eta erorten, jende hek kontsideratürrik batziak gora, bertziak behera

joaiten zirela, oihü egin düt, eta heia-  
gora orori, zer zen kausa, edo zerga-  
tik, batziak goiti eta bertziak beheiti  
joaiten ziren...". Tira, bai, amets apo-  
kaliptiko bat. Baina ametsa, azken  
finean.

Neurosia, munduaren akabera...  
Goititu behar dugu animoa pixka bat.  
Dugun liburuaren idazkera kontuan  
har. Irakurtzaile zoliak, aurreko pa-  
ragrafoko aipuaren puntuazionea  
ikusirik, sumatuko zuen Tartasen  
beste bereizgarri bat, nola den zine-  
mako plano-sekuentzien tankerako  
esaldiak eskribatzea bata bestearen  
atzetik, halako moldez non *Ontsa  
hiltzeko bidea*-n esaldi bat "neure  
adiskidea" esanez hasten bada, egon  
behar baituzu presto, eta bijilant,  
hitzen katea hemen ondoan abia-  
tzen den arren, ez baituzu jaki-  
nen, azkenera iritsi arte, noraino  
eramanen zaituen Tartasen luma,  
ados, ez Axularrena bezain zeha-  
tzak, Jean-Louis Davantek zioen  
bezala, korritzera utzitako lumak,  
zeinak, izaera baldres hori me-  
dio, ez daukan euskal idazle klasi-  
koen parnasoen leku nabarmenik,  
baina eskribatzen duen moldea-  
ri erreparaturik, lot daitekeen  
1960-1970eko euskal modernis-  
moaren zenbait tontorrekin, nola  
diren Ramon Saizarbitoriaren  
*Egunero hasten delako*, Patri Ur-  
kizuren *Sekulorun sekulotan* edo  
Koldo Izagirrereren *Zergatik bai*,  
eta niri behintzat, gogoia pizten  
didan gure literaturako testu es-  
pontaneoan, eskribatuak baino  
jariatuak izan diren testuen ge-  
nealogia bati ekiteko.

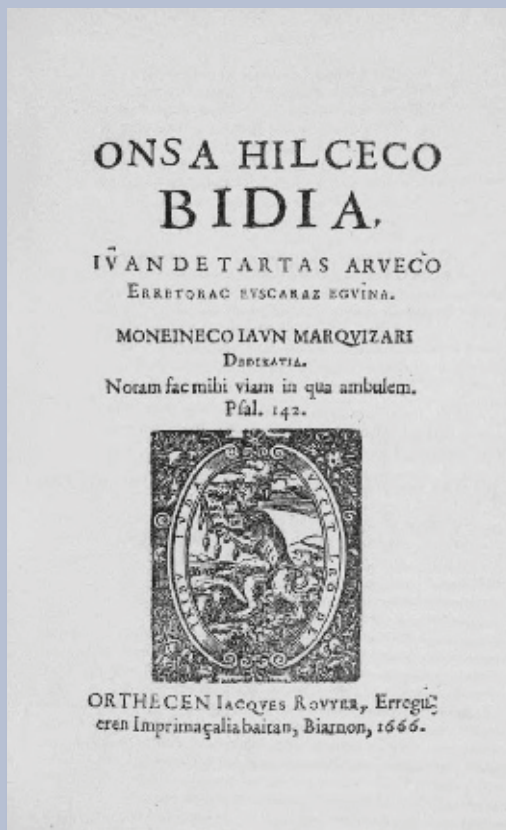
Esanen dute, hala ere, Tarta-  
sen liburu hau, gaur egundik be-  
giratuta, literatura ez dela; bai-  
na nik esanen diet Tartasentzat  
liburu hau soldadu bat dela -ez  
mailu, ez aizkora: soldadu-, hori  
baita *Ontsa hiltzeko bidea*-ren  
beste gauzetako bat, erreferentzia  
belikoz josita dagoela. Garaia ere

halakoxea Zuberoan, XVII. mende  
hartan: bateko Matalazen matxina-  
da, besteko protestanteen aurkako  
jazarpena, ahaztu gabe agoten eta  
buhameen aurkakoa, guztia eralda-  
keta ekonomiko sakonen erdian. Ez  
zen pataskarik falta. Eta saltsa hor-  
rretan, idazlea. Egin zituenez eta ez  
zituenez zehatz gauza handirik ez  
dakigu. Kontu bat segurta daiteke:  
"Moneineko Jaun Markisari" dedi-  
katu ziola liburua, "heresiaren, eta  
hügenoten kontre" jardundakoei go-  
razarre egiten diela gomendiozko le-  
tran. Ez zela zeru goienetan bizi gure  
Tartas, alegia, ezpada garaiko lohi  
hartan ondo sartuta. Akaso -Txomin  
Peillenen arabera-, gerra santurako

liburu-soldadu honetaz erditu aitzin,  
bera ere soldadu izan zen. Behar-  
bada -Jean-Baptiste Orpustanen  
hipotesia-, katolizismo borrokalari  
hori erakutsiz, sineste gogor horren  
moienez, Tartasek garbitu nahi izan  
zituenez bere arbasoen -Leizarraga  
kalbinistaren laguntzaile aritu zen  
Sanz-Tartas hura, eta abar- bekatu  
erreformistak, gauza jakina baita,  
lehen bezala orain, konbertsoak izan  
ohi direla fededun suharrenak.

Nolanahi den, soldadu giristino  
horren ezpata-kolpuak eta arkabuz-  
tiroak bihurtu dira, denborarekin,  
liburu honetako alderdirik mendree-  
na, non eta ez garen ahalegintzen hor-  
rretan ere Arüeko apezaren beste  
ezaugarri moderno bat kausitzen,  
senidetuko lukeena egungo idazle  
askok beren buruari ezarri dioten  
zeregin pertsuasiboarekin. Egia  
da, horrela begiratuta, mutatis  
mutandis, oso antzekoak direla  
Tartas erretorea eta nobedadeen  
apaletako pulpitutik ari diren  
zenbait predikari, edukiak baitira  
kanbiatzen, baina fedearen pre-  
miak du irauten, zutik.

Erreka horretan behera jaitsi  
ordez, behar dugu itzuli gibe-  
rat, *Ontsa hiltzeko bidea*-n puskaz  
interesgarriagoa den azken kontu  
baten aipatzeko. Tartas istorio-  
kotalari hauta zela, alegia, eta  
liburu honetan laburtuta ager-  
tzen diren zenbait ipuin eta mito  
eskribatzen errekreazione han-  
diagoa hartu izan balu -adibidez,  
ilea hildakoen errautsez orraz-  
ten zuen Mazedoniako andere  
handiarena; kontrapozoi gehiegi  
hartzten zuen erregearena; edo  
Esoporen fabuletatik harturi-  
koak, oro har-, agian, agian, or-  
duan euskal literaturak hementxe  
edukiko zuela ondoko mendeetan  
genero narratiboa hobeki gara-  
tzeko oinarririk. Ai, Tartas, jakin  
bahu hire fedek zenbat damnatu  
zian hire obra! ●



Lehen edizioko liburuaren azala.  
Biarnon inprimatua, Okzitania, 1666an.